

LISA Tervise Arengu Instituudi teadusnõukogu seisukohale seoses sotsiaalministeeriumi plaaniga sulgeda instituudi tegevus sõltumatu teadus-arendusasutusena või osadena laiali jagada

Tervise Arengu Instituudi (TAI) eellugu ulatub peatselt kolmveerand sajandi taha. Selle aja jooksul on ülesehitatud rahvusvaheliselt tunnustatud ja mõjukas organisatsioon, mis hõlmab teadus- ja arendustööd, meditsiiniregistreid, tervisestatistikat, tervishoiuteenuseid ja valdkondlikke koolitusi. Tervikliku ja sisuliselt hästi toimiva asutusena on TAI võimekus hinnata rahvastiku tervist, riigi tervisepoliitika tulemusi ja osaleda maailmatasemel rahvusvahelises teadusetöös. Suurem osa Eesti rahvatervishoiu kompetentsist on koondunud TAIse. Siin töötab tänase seisuga ligi 200 inimest, kellest 3/4 on vähemalt magistrikraadiga. Akadeemilisi töötajaid, kes töötavad nii teadus- kui ka arendusosakondades, on 34, neist 2/3 on doktorikraadiga ja üheksal on doktorikraad omandamisel. Võimeka ja viljaka meeskonna kõrval ei ole vähem oluline aastakümnete jooksul TAI töötajate loodud teadustaristu, mis hõlmab kaasaegseid laboreid, uuringute andmebaase ja toitumise infosüsteemi. TAI on viie riikliku meditsiiniregistri vastutav töötleja ja ühe registri volitatud töötleja. TAI on registreeritud haldamiseks välja töötatud ühine platvorm, andmete töötlemiseks ja väljastamiseks on sisse seatud õiguslikud ja andmekaitsealased regulatsioonid. Samuti on TAI aktiivselt panustanud järelkasvu ja jätkusuutlikkusse: TAI on teinud projektide raames ja siinsete teadlaste juhendamisel on viimase viie aasta jooksul kaitstud neli doktoritööd ja 46 magistratööd ning juhendamisel on vastavalt 14 ja 10 tööd.

Loetelu teadusvaldkondadest, kus TAI on Eestis juhtiv teadusasutus, on kõnekas: vähiepidemioloogia, sh vähielulemus, vähisööluuringute tõhusus, elukäigupõhised uuringud pärilikkusest, toitumisest, elustiilist ja tervisekäitumisest tulenevate terviseriskide selgitamiseks, sotsiaalepidemioloogia, sh tervise ebavõrdsuse mehhanismide selgitamine, uimastite ja nakkushaiguste epidemioloogia (HIV, hepatiidid, puukidega levivad haigused), tervisekäitumise aegred alates 1990ndatest nii noorte kui täiskasvanute seas, vaimne tervis, toitumine ja registripõhised uuringud.

Oluline osa TAI tööst on osalus rahvusvahelistes teadus- ja arendustöö koostöövõrgustikes ja pikaajaliste koostöölepingute täitmine, sh andmete edastamine rahvusvahelistele organisatsioonidele, millest paljude puhul saab partneriks olla ainult teadus-arendusasutus. Eraldi tuleb välja tuua vähiregistri andmetel tuginevad pikaajalised (üle 30 aasta) koostööprojektid vähihaigestumuse ja vähielulemuse hindamiseks Euroopas ja maailmas, sh lastevähi projektid; unikaalsed elukäigupõhised uuringud pärilikkusest, toitumisest, elustiilist ja tervisekäitumisest tulenevate terviseriskide selgitamiseks; suremus- ja tervisekäitumise andmetel tuginevad projektid tervise ebavõrdsuse põhjuslike mehhanismide uurimiseks; globaalne haiguskoormuse uuring haigustest, vigastustest ja riskiteguritest tingitud tervisekaotuse hindamiseks; ja iganädalane üleeuroopaline suremusseire, mis on andnud vajalikku infot COVID-kriisi ajal.

TAI on pikaajaliste uuringute käigus loodud ainulaadse teadusliku väärtusega andmekogud, mille pidamine ja säilitamine on õiguslikult seotud TAI, kui vastutavas asutuses, töötavate uurijatega. TAI teostab hetkel kahte Eesti Teadusagentuuri rühmagrandi projekti ja käimas on üks järeldoktoriprojekt, mis on samuti seotud kindlate meeskondadega.

Tulenevalt rahvatervishoiualaste teadusuuringute, tervisedenduse ja -ennetuse ning terviseregistrite koostööst ühe asutuse siseselt, annab TAI asendamatu panuse teaduspõhise tervisepoliitika kujundamisse ja hindamisse (sh Rahvastiku tervise arengukava, Riiklik vähitõrje tegevuskava, Riiklik HIV tegevuskava, Eesti uimastiennetuse poliitika, Vaimse tervise roheline raamat). TAI kindlustab terviseregistrite teaduspõhise arendamise, kvaliteetsete andmete ning usaldusväärsete ja tõlgendatud uuringutulemuste olemasolu. Regulaarsete seireuuringute läbiviimine tagab usaldusväärsete rahvastikupõhiste tervise- ja riskikäitumise andmete ja uuringutulemuste olemasolu, mida kasutatakse sekkumiste ja tervisepoliitika kavandamisel, elluviimisel ja hindamisel.

TAI on andnud märkimisväärse panuse teaduspõhise riikliku vähitõrjepoliitika väljatöötamisse ja elluviimisse, riikliku vähiseiresse ja vähitõrje tõhususe hindamisse, samuti vähi sõeluuringute arendamisse teaduslikel alustel. TAI tagab teaduspõhise riikliku uimastipoliitika, sh sõltuvusravi ja kahjude vähendamise kavandamise ja elluviimise, uimastite ja sõltuvuste seire. Eraldi tähelepanu on teaduspõhisel HIV alaste sekkumiste väljatöötamisel haavatavatele sihtrühmadele nagu narkootikumide süstivad inimesed, meestega seksivad mehed, transsoolised, prostitutsiooni kaasatud inimesed, samuti HIViga seotud olukorra seire. TAI teeb järjepidevat tuberkuloositorje alast tööd tuginedes tuberkuloosiravi registri andmetele, sealhulgas ambulatoorse otseselt kontrollitava ravi koordineerimine ja integreeritud ravi patsientidele, kes vajavad sõltuvusravi või HIV ravi, ning osaleb ka ravimresistentse tuberkuloosi ravikonsiiliumite töös. TAI arendatakse järjepidevalt tõenduspõhiseid ennetusprogramme laste ja noorte tervisedenduse valdkonnas, lapsevanematele ja peredele ning paikkondadele. TAI on aastatepikkune kogemus meditsiiniuuringute eetikakomitee juhtimises ja tegevuses.

Evalveeritud teadus- ja arendusasutusena võimaldab TAI tänane positsioon lõimida ja Eesti riigi huvides parimal moel ära kasutada rahvatervishoiualase maailmatasemel teadustöö, arendus- ja ennetustegevuse, terviseregistrite pidamise, tervisestatistika ja tervise- ja sotsiaalvaldkonna koolitused. Seetõttu on enne TAI lõhkuma hakkamist hädavajalik teha põhjalikult läbimõeldud ning mitmekülgset hinnatud ja analüüsitud ülevaade sotsiaalministeeriumi haldusala tegevuste, teenuste toimimisest ja korraldusest ning määratleda sihid ja eesmärgid.

TAI kinnitab jätkuvalt valmisolekut kaasa mõelda ja panustada protsessidesse, mis muudavad sotsiaalministeeriumi haldusala ja olemasolevate teenuste toimimise tõhusamaks ja paremaks.

Tervise Arengu Instituudi teadusnõukogu seisukoht on, et sõltumatu teadus- ja arendusasutuse säilimine Eesti riigis on oluline rahvatervishoiu kompetentsikeskuse hoidmiseks ning rahvastiku tervise ja avalike huvide kaitseks.